



MARIONA SEGURANYES BOLAÑOS

**SERAFÍ BASSA, L'ARTISTA DE LA SAGA
BASSA ROCAS**

ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ
Sant Feliu de Guíxols, 2009
Volum 28 - ISSN 1130-8524

RESUM: El treball és una aproximació a la desconeguda personalitat de l'escultor Serafi Bassa Rocas, artista plàstic, un dels fills de l'etnòloga i lingüista Irene Rocas, de la coneguda nissaga de Llofriu on, a les parets de l'antiga casa pairal, es conserva un interessant conjunt d'inscripcions i dibuixos fets per diferents membres de la família. que ha donat peu a aquest article.

PARAULES CLAU: Serafi Bassa Rocas, Llofriu, escultura, Irene Rocas, Escola de Belles Arts d'Olot, Berga i Boada.

Les inscripcions i els dibuixos a les parets de la casa de can Bassa de Llofriu ens expliquen trossos de vida, retalls d'existència de la família de la Irene Rocas¹, que va estar sempre treballant per a la cultura catalana i defensant-la, tal com feia la seva matriarca, amb l'activitat de col·laboradora amb mossèn Alcover.

D'entrada, de tots els fills de la Irene, em va cridar l'atenció la figura de Serafi Bassa (Llofriu 1892- Caldes de Montbui 1922), que crec que podem afirmar que és l'autor del dibuix més emblemàtic de tots, el del poble de Llofriu (fig., 1), amb aquella sardana a la

plaça. Pel que fa a les altres representacions i dibuixos, molt possiblement tenen diversos autors, entre els membres de la família, com en Florenci i en Lluís Bassa. Aquestes il·lustracions van estar realitzades en diferents moments, tal com ho demostren algunes de les dates que les acompanyen; tenim un primer grup datat del 1899, on apareixen figures de dames, abillades amb rics vestits, unes figures també femenines del 1900 i un grup de rostres del tres d'abril de 1902. Molt possiblement Serafi és també l'autor del ciclista, *Lluís Reig i Sagrera*" (fig. 2), dibuixat en diversos moments del seu passeig, d'aquesta manera s'aconsegueix transmetre'ns la sensació de moviment.

¹ Dolores Grau ha treballat la biografia d'aquesta família, sobretot de la seva matriarca, Irene Rocas i de la filla, Gràcia Bassa i ha portat a terme l'edició *Memòries d'Irene Rocas (1861-1910)*, Arxiu Municipal de Palafrugell 1999. Vegeu també, de Dolores Grau "De Llofriu a Buenos Aires. La presència empordanesa a Amèrica", *Revista de Girona* núm. 192, gener-febrer 1999, pàg. 36-42.



Fig. 1. Un poble de Llofriu idealitzat, de festa, amb els seus habitants ballant sardanes, llapis sobre guix, a les parets de la casa de can Bassa, a Llofriu, a principis del segle XX.

Aquest, juntament amb la imatge del poble de Llofriu de l'aplec de sardanes, on el moviment és també molt present amb els diversos personatges, que ballen i passegen pel poble, són dos dels apunts més ben aconseguits i molt probablement van estar realitzats per la mateixa persona. Curiosament tots aquests esbossos es troben concentrats en una mateixa estança, es podria tractar d'una cambra d'estudi, i la majoria d'apunts són caricatures, retrats d'alguns dels membres de la família com el de la Montserrat Bassa Rocas, o bé gent propera a la vida quotidiana dels Bassa Rocas, com la senyora Catalina Bofill, i el mateix ciclista Lluís Reig i Sagrera. Ens imaginem que aquests dibuixos van començar com un joc d'infants, però avui ens han conduït a voler conèixer aspectes de la vida d'aquells que els van fer, en concret, a saber més de la vida del fill que va optar clarament per una via artística.

Serafi Bassa va rebre la seva primera formació dedicada a les Belles Arts a Olot, el 1907, sota el mestratge del pare Berga i Boix i el fill, Berga i Boada, on es va iniciar en l'escultura. Aquesta estada aproximada d'un any a la Garrotxa li permetrà forjar una bona amistat amb



Fig. 2. El ciclista, Lluís Reig i Sagrera, en dos moments del seu passeig, llapis sobre guix, a les parets de la casa de can Bassa, a Llofriu, a principis del segle XX.

el fill, Berga i Boada, tal com ho testimonien els diaris de la Irene Rocas i la correspondència que existeix entre els dos personatges, des del 1907²; podríem afirmar que no perdran el contacte, fins que la salut de Bassa es deteriori. El curs 1908-1909, va ser el seu germà, en Lluís, qui va estar matriculat a l'Escola de Belles Arts d'Olot, i per la mateixa Irene, sabem que l'any anterior, "Les petites anaven a l'escola i tots, (.), grans i petits, a dibuix amb els Bergas pare i fill. En Serafí aprenia l'escultura i en Lluís (al cel sia) de manyà mecànic i n'

Angeleta, el piano i cosir. Tot anava com una seda."³

El desembre de 1908, Irene Rocas amb la seva família decideix traslladar-se a Barcelona, on Serafí continuarà la seva formació a l'Acadèmia la Llotja, però realment de qui desitja rebre les classes és d'un dels germans Llimona, l'escultor modernista Josep Llimona i gràcies a la intervenció d'un mossèn amic de la família⁴, Serafí el gener de 1911 es troba assistint a les seves classes, on aprendrà dibuix acadèmic. La seva mare, mesos més tard, farà gestions sense èxit, amb l'escultor, perquè aquest agafi el seu fill com un dels operaris del seu taller, ja que en Serafí tenia clara la seva vocació.

² Aquesta correspondència, basada en postals, on moltes vegades té la mateixa importància la imatge que s'envia, que el text, es troba dipositada a l'Arxiu Municipal de Palafrugell, dins el fons família Bassa- Rocas.

³ ROCAS I: *Esplais de la meua llarga vida*, 1907, pàg. 41. Edició digital a cura de Jordi Curbet i Maria Pilar Perea, 2008.

⁴ En els diaris de la Irene Rocas, s'esmenta el nom de "mossèn Joan", qui acompanya un dia Serafí en el taller "d'un dels germans Llimona", tot fa pensar que es tracta de l'escultor Josep Llimona, un dels màxims representants de l'escultura modernista del moment.



Fig. 3, Retrat de personatge, llapis sobre paper, dibuix pertanyent a un bloc de dibuixos. Arxiu Municipal de Palafrugell, Fons Família Bassa Rocas.

Aquests seran els anys més prolífics per a Serafi Bassa, s'ha conservat un petit quadern d'anotacions i dibuixos del nostre artista, on apareixen part dels apunts presos a la seva estada a Olot l'estiu del 1907, entre ells un retrat de perfil d'un personatge, del qual no coneixem la identitat, però que molt probablement es tractava d'algú proper al seu entorn quotidià a Olot. (fig. 3). En el mateix quadern es succeeixen imatges del Baix Empordà, com l'ermita de Mont-ras del 1909, per passar a un seguit de dibuixos dels edificis modernistes més representatius de la ciutat de Barcelona, com la torre del parc Güell, o bé l'edifici de la Sagrada Família en construcció (fig. 4), aquest

darrer del setembre de 1910, expressant amb aquestes il·lustracions una admiració per l'arquitecte modernista Antoni Gaudí.

També hi són presents una sèrie d'apunts presos dels pobles de les comarques de Tarragona, com Tamarit, Montblanc o les muralles de la mateixa ciutat de Tarragona, fruit d'un viatge que realitza en tren, el gener del 1910, com el mateix escultor ens explica en aquesta llibreta, on el que més li interessa és el paisatge i els edificis romans i gòtics d'aquests petits pobles.

El febrer de 1911, Serafi amb el seu germà i Lluís i la col·laboració dos artistes novells més⁵, prenen la decisió de llogar un pis per

5 Els socis inicials seran en Llorens Artigas, (1892-1980), conegut posteriorment com important ceramista i en Manel Alcántara.

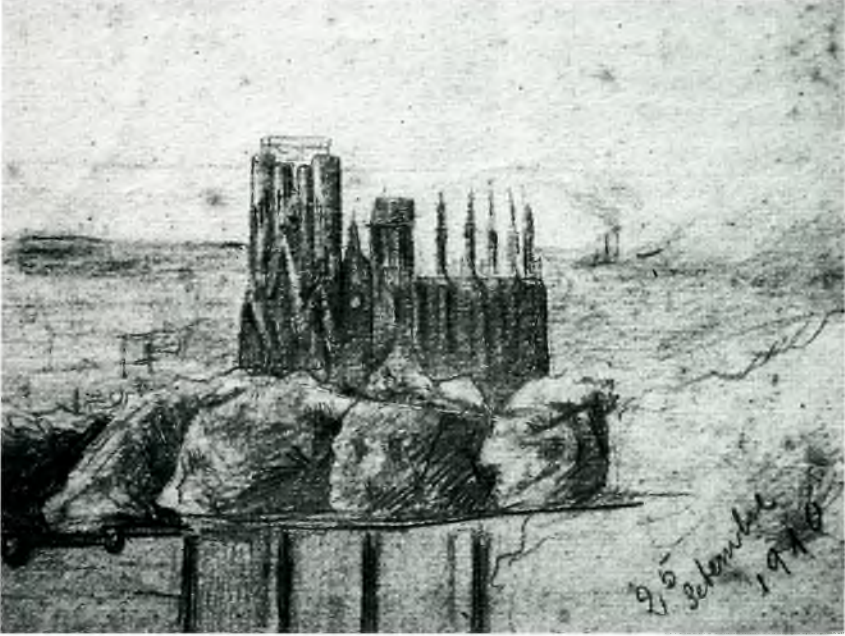


Fig.4, La Sagrada Família, 25 de setembre de 1910, llapis sobre paper, dibuix pertanyent a un bloc de dibuixos. Arxiu Municipal de Palafrugell, Fons Família Bassa-Rocas.

instal·lar-hi un taller per a dedicar-se a les seves activitats artístiques. El seu nom és revelador, el bategen amb el nom de *Canigó*, i serà un espai de treball artístic i punt de trobada per a una sèrie de personatges que compartiran uns mateixos ideals, culturals i estètics, l'estimació per la llengua catalana, un gust estètic proper al modernisme, i un esperit religiós lligat al catolicisme. Qui millor ens dóna una descripció d'aquest espai és la mateixa Irene Rocas, que s'implica en la decoració del pis, situat en el terrat d'un bloc del carrer del Bou de Sant Pere "Overta la porta un se trova amb tot un encís ple de dolcesa i de joia, bo i tirant escales avall les tenebras que tot pujant s'han palpat. Què hi ha dintre del Casal que tan corprèn?//Per tots els seus indrets hi ha claror de joventut sana i trevaiadora plena de fe i entusiasme. Beneït Casal! Beneït temple que tants ideals estotja! (..) An aquell diminiut palau me sembla que hi ha quatre habitacions. El timbre de la porta és de lo més original. Quatre esquetlles que semblen d'aram engi < nyo > //nyosament col·locades ... (..) El vestibul, tot ple de figures d'escultura[,] gravats i un cap de nen amb unes uieres negres per a conèixer millor quina

fatxa te la persona qu'els visita. (...) D'allà entre, al "Arxiu"// (qu'és una cuina del pis) ple d'utensilis propis d'artista, i l'armari cantoné convertit amb una llibreria. (...) Hi ha un altre lloc qu'en diuen "Saló de S[ant] Jordi", mol clar[,] amb les parets i cantoneres ple de celebritats, vistes i escultures[,] tot molt interessant. Per tot arreu hi ha escrites màximes i bons consells. Més enllà [,] la "Sala d'Actes" [,] que pocs mesos fa era un humil arcobat sense vidres ni fustam. Ara les seues parets ben emblanquinades per els mateixos artistes són totalment cubertas d'escrits i gravats de bona llevor."⁶ Així veiem que l'hàbit d'escriure a les parets, el portaran a terme, no només a Llofriu, sinó també a Barcelona i en el taller *Canigó*, frases que els animen a tirar endavant, imatges que els empenyen a crear. Realment aquest espai està pensat, no tan sols per elaborar la seva obra, sinó també per reflexionar. El setembre de 1911, traslladaran el taller en un pis del carrer Tantarantana, desconeixem els motius, però la millora és evident, aquest nou espai és molt més gran, i els permet elaborar la seva obra amb més comoditat.⁷

El novembre de 1911, Berga Boada exposa a la Sala Parés, "pin-tures d'alta muntanya"⁸, i Serafi per una banda i la seva mare amb les seves filles per l'altra, visiten la mostra. La relació amb el seu antic professor no s'ha interromput mai, per via postal es comuniquen, i en Berga li explica les exposicions que té programades i els seus projectes, mentre que en Serafi li comenta els actes culturals a la capital barcelonina.

D'aquesta època coneixem per una fotografia, *el bust d'una gitana* (fig. 5), realitzat el desembre de 1911, per les festes de Nadal, tal com especifica Serafi al darrere de la fotografia, que li envia a la seva germana Gracieta, que es troba en aquells moments a l'Argentina⁹. Serafi pren com a model per a la seva escultura una gitana que habitualment rondava a prop del taller Canigó, acompanyada per un gitanet petit, que gronxaven en un balanci. És destacable el detall dels cabells, i ens trobem davant d'un rostre no idealitzat, sinó més aviat realista, amb uns llavis ben marcats i un nas que dota de personalitat el rostre. Les altres obres que coneixem són

6 ROCAS I: *Esplais de la meua llarga vida*, febrer 1911, pàg. 231-232. Edició digital a cura de Jordi Curbet i Maria Pilar Perea, 2008.

7 Vegeu ROCAS I: *Esplais de la meua llarga vida*, setembre 1911, pàg. 295.

8 MARAGALL A. J: *Història de la Sala Parés*, Editorial Selecta, 1975, pàg. 111.

9 Fotografia de l'escultura amb el text de Serafi Bassa al seu darrere, pertanyent a l'arxiu d'Irene Henkel, Argentina.



Fig.5. *Bust de gitana*, 1911, escultura en pedra, reproduïda en una fotografia de l'època. Arxiu Irene Henkel, Argentina

també a través de fotografies de l'època que el mateix Serafí realitzava per enviar a la seva germana i tenir-la al dia de la seva producció artística i corresponen entre els anys 1911 i 1913, i es tracta de bustos, i figures de cos sencer, de personatges extrets del seu entorn quotidià; ell no va a la recerca d'uns models ideals, sinó que la seva font d'inspiració prové de la realitat quotidiana.

El maig de 1912 en Serafí s'examina d'escultura a l'Acadèmia la Llotja, i passa les proves còmodament, però la seva mare, en el seu di-

tari, ja expressa la seva preocupació pels problemes de salut pels quals passa el seu fill, que esdevindran un obstacle per a la seva activitat artística atès l'esforç físic que ha de realitzar per esculpir les peces. "Lo més pesat es que de tant treuar s'hagi emmalaltit. És una edat delicada i tan denerit que ha pujat! L'hi hem hagut de fer por perquè se cuidés. El metge diu que és una imaginació portentosa dintre d'un cos disminuït. Ha de reposar molt."¹⁰ Amb el temps, la malaltia (probablement del sistema respiratori) avançarà i li impedirà acomplir la seva activitat artística, i es dedicarà a la fotografia, un mitjà a través del qual podrà captar els paisatges que tant li interessaven. L'estiu de 1912, en Serafí Bassa es trasllada a Olot, per pujar amb en Berga Boada i en Xavier Piera, l'altiplà del pla Traver, per fer aquesta excursió, haurà de passar per un procés de recuperació de la seva xacra. Aquella travessa suposa,

10 ROCAS I: *Esplais de la meva llarga vida*, febrer 1911, pàg. 381.



Fig.6. Serafí Bassa, a l'interior del seu estudi, possiblement el taller *Canigó*, del carrer Tantarantana, 1914. Autor desconegut, Arxiu Municipal de Palafrugell, Fons Família Bassa Rocas.

a ell i als seus acompanyants, una experiència de gaudiment del paisatge, de fet és l'entorn natural amb el qual treballa habitualment en Berga Boada i malauradament no coneixem cap més bloc d'apunts d'en Serafí Bassa, però estem convençuts que aquella sortida devia donar peu al nostre escultor la realització d'un bon conjunt de dibuixos presos del natural.

A partir de 1913 en Serafí Bassa intercalerà les seves estades al Montseny, per millorar la seva salut, amb estades a les Planes, on podrà veure els seus amics de la Garrotxa, i amb alguna anada

i vinguda a Llofriu, a l'Empordà, que la seva mare i els seus germans enyoren. Tenim coneixement pels diaris de la Irene Rocas que Serafí Bassa es desplaça a Llofriu el gener 1914; l'octubre del 1914, acompanyat per la seva mare; l'abril de 1915, acompanyat pel seu germà Lluís; l'estiu del 1915, on es desplaça tota la família; l'octubre de 1916, i l'estiu de 1921, on també es desplaça tota la família, entre d'altres. Amb motiu d'alguns d'aquests sojorns a la llar familiar, Serafí Bassa i altres components de la família fan les inscripcions a les parets, per expressar el seu enyorament profund envers l'Empordà, que representa l'essència de les seves arrels. Serafí Bassa no deixarà mai de rebre formació acadèmica, malgrat les llargues temporades de malaltia, que no li permetia fer una vida normal. El 1917 assisteix a l'Escola de Bells Oficis de Barcelona per estudiar jardineria, i arran d'aquesta formació, es dedicarà a nombrosos treballs en jardins i parcs, i es relacionarà amb un

grup de companys de l'escola, amb els quals farà diverses excursions per diferents indrets de Catalunya. L'afició a la naturalesa, el conduirà a elaborar, de la mateixa manera que el seu bon amic Llorens Artigas¹¹, una memòria a favor de declarar "Parc Nacional" el Montseny, indret que Bassa coneixia sobradament per les seves nombroses estades i que s'estimava. Aquestes memòries¹² van ser encarregades per la Mancomunitat i presentades amb d'altres en la proposta de Moció "El Montseny, Parc Nacional de Catalunya", portada a terme pel diputat de la Lliga Regionalista, Jaume Bofill i Mates, a la Presidència i al Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya, el vuit de febrer de 1922¹³¹⁴, mesos abans de la mort de Bassa.

Serafi Bassa intercalarà l'ofici de la jardineria, amb diferents feines, que efectua a la Unió Catalanista el 1915, o bé a la Protectora d'Ensenyança Catalana, el 1917. Sabem que també elaborarà alguns texts relacionats amb la defensa de la llengua catalana, com el que apareix a la publicació *Gent Nova*, el 30 de juny de 1917¹⁵. A partir d'aquests moments és molt habitual que la Irene Rocas ens descrigui moltes de les nombroses fotografies que Serafi executarà, en algunes ocasions per encàrrec, d'altres per un interès particular. Existeixen dues fotografies del 1918, que creiem que les va realitzar el mateix Bassa, de dos quadres de Joan Miró, *Natura morta amb molinet de cafè* i *Retrat d'Heribert Casany*, pintats en aquell mateix any, dues peces claus en la producció de Miró, que obren el camí al cubisme i a l'avantguarda. El fet que aques-

11 En aquells moments, 1922, Josep Llorens Artigas era secretari de l'Escola Superior de Bells Oficis de Barcelona i així signa aquesta memòria.

12 La memòria de Bassa, tal com la transcriu Marti Boada Juncà, en la seva tesi doctoral, *Manifestacions del canvi ambiental global del Montseny*, presentada el 2001, a la Universitat Autònoma de Barcelona, Serafi Bassa, consta com a "Bassas", i arquitecte, però estem convençuts que es tracta del nostre artista, ja que el Montseny és l'espai natural on acudeix habitualment al llarg de molts anys i una altra d'aquestes memòries és executada pel seu bon amic Llorens Artigas. Una altra de les persones a qui s'encarrega un estudi sobre el Montseny és a l'artista Francesc Galí, persona també propera a Serafi Bassa, que el visita amb un grup d'amics, quan la salut de l'escultor empitjora. Vegeu ROCAS I: *Esplais de la meua llarga vida*, març 1919, pàg. 911.

13 Aquesta informació també és present a l'article, de Marti Boada i Monica Riviera, "L'origen dels espais naturals protegits", Revista *Medi ambient*, núm. 27, novembre 2000.

14 D'aquest fet, n'hi ha una petita referència a *La Vanguardia* del 17 de febrer de 1922.

15 Aquest article es pot localitzar a la Biblioteca de Catalunya, dins els fons del dramaturg, poeta i narrador Felip Cortiella.



Fig. 7; Fotografia, del quadre de Joan Miró, retrat d'Heribert Cassany del 1918, realitzada molt probablement en el mateix taller del pintor, que Serafí Bassa devia visitar acompanyat de Llorens Artigas. Atribuïda a Serafí Bassa. Arxiu Municipal de Palafrugell. Fons Família Bassa Rocas.

tes dues obres estiguin reposant en un cavallet ens indica que molt probablement van ser fotografiades en el taller¹⁶ de Miró de Barcelona que compartia amb un altre artista, el seu amic Enric. C. Ricart. En aquells moments Miró forma part de l'agrupació "Courbet", fundada pel seu amic Llorens Artigas¹⁷, íntim amic també de Serafí Bassa, el seu antic soci del taller *Canigó*, i gairebé segur que és a través de Llorens Artigas, que Serafí pot efectuar aquestes fotografies de la darrera producció de Miró. Així hem de deduir que Bassa va conèixer alguns dels membres de l'Agrupació Courbet, entre

ells, Joan Miró, i el pintor Francesc Domingo, present també en els diaris de la Irene Rocas.¹⁸

El març del 1921 Serafí Bassa es promet amb Carme Bach, amb qui viurà els mesos més feliços de la seva vida, malgrat la seva salut fràgil, i el 8 de juliol de 1922 es casen. Però el desembre d'aquest any Bassa mor a Caldes de Montbui, on s'havia traslladat per rebre tractament en els seus balnearis.

¹⁶ Joan Miró tenia instal·lat el seu taller el 1918 en el carrer de Sant Pere més baix, núm. 5.

¹⁷ Els membres de l'agrupació "Courbet" són; J. F. Rafols, E. C. Ricart, Rafael Sala, Francesc Domingo, Marian Espinal, tots ells alumnes del Cercle Artístic de Sant Lluç i l'escola de Francesc Galí.

¹⁸ Francesc Domingo és esmentat en diverses ocasions, entre els amics habituals d'en Serafí, com en Llorens Artigas, i en Manel Alcántara, en els diaris de la Irene Rocas. Vegeu ROCAS I: *Esplais de la meua llarga vida*, febrer 1918, pàg. 862.



Fig.8, Serafí Bassa i Carme Bach, el 16 de juliol de 1922. Arxiu Irone Henkel, Argentina.

Malgrat la seva malaltia, i les dificultats econòmiques amb les quals es va trobar durant la seva vida, sabem que Bassa¹⁹ va portar a terme una producció d'escultura, que desconeixem si és molt extensa, i no descartem la possibilitat que en algun moment part d'aquesta obra es pugui recuperar.²⁰ La seva figura representa molts artistes que van lluitar des de l'anonimat, per construir una obra, malgrat entrebancs de tota mena, i que no van deixar d'interessar-se pels creadors coetanis seus, que van marcar tendències, com són l'escultor modernista Josep Llimona; l'arquitecte modernista Antoni Gaudí; el que seria el gran ceramista Josep Llorens Artigas, en aquells moments crític d'art, o bé el mateix Berga i Boada, que des de la seva faceta pedagògica va donar unes eines i uns coneixements a generacions d'artistes i també d'artesans.

19 Serafí Bassa és un personatge a descobrir. nosaltres hem fet una primera aproximació, però no descartem que amb el temps es puguin descobrir altres facetes de la seva vida i que aparegui nova documentació que ens aclareixi molts dels interrogants que a mida que hem anat avançant en la recerca se'ns han presentat.

20 Des d'aquí el nostre agraïment a la Irone Henkel pel seu esforç en la recerca de documentació i obra, que ens permeti obrir noves portes.

També cal destacar l'aspecte polifacètic de Bassa, des de la pràctica de la fotografia al coneixement i defensa del patrimoni natural, que va realitzar a partir de l'exercitació de la jardineria i també el seu treball per a la llengua catalana, que va efectuar influenciat òbviament per la seva mare, i que va portar a terme des de les diferents feines que va desenvolupar en estaments que treballaven cap a aquesta direcció. Gràcies a personatges com Serafi Bassa i els membres de la saga Bassa-Rocas, que treballaven i vivien amb la cultura catalana, i en gaudien, la llengua catalana es va anar enfortint, i es va anar enriquint i es va crear una tradició cultural, avui importantíssima, que en alguns moments, en el nostre present, cal tornar a alimentar.